

Іван Васильович КРИЦАК,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА «КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ (У ПИТАННЯХ ТА ВІДПОВІДЯХ)» ЗА ЗАГАЛЬНОЮ РЕДАКЦІЄЮ ДОКТОРА ЮРИДИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА Ю. В. ОРЛОВА¹: ІДЕОЛОГІЧНІ/ІДЕЙНІ, ДУХОВНО-СУТНІСНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧЕНИХ ХНУВС

Стаття присвячена комплексному, доктринально-організаційному, педагогіко-ціннісному аналізу навчального посібника «Кримінальне право України (у питаннях та відповідях)» за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора Ю. В. Орлова (2023). Акцентовано увагу на окремих, найбільш значущих з точки зору автора, положеннях Загальної частини, що визначають ціннісні установки, мотиваційні засновки мислення та наукової творчості колективу авторів посібника, які є особливо значущими для формування особистості поліцейського, правника в умовах триваючої російсько-української війни.

Ключові слова: посібник, цінність, духовність, кримінальне право, наука, навчальна дисципліна.

«Нам треба жити кожним днем. Не ждять омріяної дати. Горіть сьогоднішнім вогнем, Бо «потім» може й не настати».
Ліна Костенко.

Треба спішити жити, творити, працювати як для Господа, господаря нашого. Тоді неодмінно і державне життя буде процвітати. «Не працюйте лише про людське око, немов чоловікоугодники, а як раби Христові, чиніть від душі волю Божу, служіть із доброзичливістю, немов Господеві, а не людям», «Не предь очіма тбію рабѣтающе яко челоувѣкоубѣдници, но якоже

¹ Кримінальне право України (у питаннях та відповідях): навч. посіб. / [О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2023. 520 с.

рабі Христовы, творяще волю Божію от душ, со благоразуміємъ служаще якоже Господу, а не [яко] человекомъ» (Еф.6:6-7).

Багато внутрішньодуховних станів, подвигів стоянь і протистоянь сприяють тому, що університетська спільнота є одним монолітним колективом завдяки багатьом добрим справам, а головне – щоденній молитві за усіх тих, хто навчає і навчається. Безперечно, високим/неоцінним досягненням є побудова спільного університетського Храму, в тому числі і Храму науки, де кожен відіграє свою роль і значення. За таких умов важливим є, щоб священнослужитель щодня звершував Божественну Літургію за увесь університетський колектив, цілий світ, про мир у ньому і щоб уже ніколи не було війни, незважаючи на боротьбу та протистояння людських умів. За словами святих отців, якщо б на одну чашу терезів поставити усі коштовності/дорогоцінності світу цього, а на іншу – Божественну Літургію, тоді чаша терезів би переважила/перевершила з останньою. Така її велика сила, коли божественна енергія/Благодать Божа, яка невидимим чином роздається/розповсюджується/розливається на усі усюди, могла б бути прирівняною до вибуху атомної бомби/у найбільш важливий момент Богослужіння, енергія якої має не руйнівну силу і дію, а об'єднувальну, таку, яка будує, животворить на краще, але ніяк не руйнує. Саме тому наші предки добре усвідомлювали, що освіта і наука розпочинається з монастирів, «соборів душ людських», «соборів душ» за словами великого Олеса Гончара.

Ми наглядно бачимо, що людство переосмислило цінності в житті. Сьогодні, розпочинаючи із самої верхівки державної влади, усі активно заговорили не про права людини, як це було раніше, а саме про цінності. Те, що є найбільш дорогоцінним/найціннішим/дорогоказом для кожного із нас. Це, насамперед, досягнення стану миру, добра, справедливості, співмірної/пропорційної відплати, коли не завжди усі можуть дочекатися справедливого Суду Божого, Судного Дня. Саме духовно-ціннісна концепція праворозуміння неодмінно займе передові рубежі/щаблі прогресивного/високодуховного розвитку нашої держави.

Постановка проблеми. Кафедра кримінального права і кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ не втрачає своїх передових рубежів. Багато років поспіль науковий гурток з кримінального права та кримінології під керівництвом спочатку А. В. Байлова, а згодом й професора А. М. Яценка займав й продовжує займати безперечну першість у багатьох заходах. Цим самим курсантські та студентські колективи хотіли/бажали глибше пізнати дану галузь знань, яка часами була і залишається досить складною для вивчення. Однак, як відомо, усі учні найкращі лише тоді, коли вони потрапляють до справжніх професіоналів, знавців своєї справи, які воістину вміють пояснити/донести свій предмет/навчальну дисципліну найкращим чином. І ось саме Харківська юридична школа завжди славилась такими викладачами, доцентами і професорами. Тут відображається харизма, бойовий/незламний дух,

витонченість знання, усвідомлення його найдрібніших/найтонших деталей із бажанням заповнення відповідних лакун теорії і практики, а також вміння аналітично мислити та багато інших важливих аспектів/моментів професіоналізму. Саме тому молодь у всі часи якщо й бажала пов'язати своє життя з юриспруденцією, то обирала саме м. Харків, завдяки знавцям, спеціалістам своєї справи, які дивним/своєрідним чином можуть донести найбільш важливі аспекти навчального та наукового знання/матеріалу.

Однак у науковій/навчальній ниві, як і в житті, бувають різні моменти становлення/перезавантаження професійних колективів. Як відомо, це справа не одного дня, а часами і десятиліття потрібні/необхідні, щоб підготувати фахівця, підтримати його у складних обставинах життя. Тут повинно бути присутнім і відповідне нездоланне прагнення постійного досягнення/осягнення висот. Тому на кафедрі бувають як моменти торжества професіоналізму колективу, так і в силу різних причин і обставин його послаблення. І це закономірний процес, адже найбільш сильні особистості займають високі посади/пости в управлінській царині, державно-політичному житті нашої держави. Чи в силу тих чи інших обставин професіонали покидають свої колективи через особисті потреби і мотивацію. Так і сьогодні війна внесла свої корективи. Однак моноліт кафедри зберігає своє існування. Поступово долучаються нові особистості, які й допоможуть виводити навчання та науку на передові рубежі. Підтвердження цьому – вихід у світ навчального посібника «Кримінальне право України (у питаннях і відповідях)»

Виклад основного матеріалу. За таких умов по праву можна пишатися безперечним авторитетом лідерства сьогоdnішнього завідувача кафедри, молодого фахівця високого масштабу, спеціаліста своєї справи, який найкраще розібрався у високих смислах кримінології та кримінального права – Ю. В. Орлова. Більшість курсантів та магістрів, слухачів та студентів, ад'юнктів та докторантів, практичних працівників кажуть/наголошують, що найбільш яскравими і такими, що особливо запам'яталися, є лекції/практичні/семінарські заняття/ тренінги Юрія Володимировича. Також особливо відрадно тим, що у нашому університеті працюють такі знані професори, як заслужений працівник освіти України, директор Департаменту науки і освіти Харківської обласної військової адміністрації О. М. Литвинов, славнозвісний професор В. П. Ємельянов, професори С. Ф. Денисов, А. М. Яценко та багато інших високоповажних особистостей. Безперечно, це хороший показник, який стимулює інший викладацький склад, колективи слухачів до самовдосконалення, здобуття високих рівнів педагогічної майстерності, професіоналізму і людяності в людині. Віримо, що така висока міра буде постійно зростати у спрямованості доброго, вічного. Створення атмосфери розумної, доброзичливої конкуренції в Університеті, коли навіть останні стають першими, є великою місією і завданням вдосконалення.

Як відомо, вчені-класики кримінальне право ще називають «математикою юриспруденції». Можливо, саме ідеологічна складова у його

вивченні здатна особливо мотивувати курсанта, студента, слухача до більш детального/конкретного/точного вивчення його основ. У цьому аспекті велику роль і мотиваційну основу становить кримінологія. Тому, можливо, варто міркувати в ключі того, що окремі її аспекти у виді факультативних/семінарських/практичних занять, відкритих лекцій/тренінгів можуть бути прочитаними вже на першому курсі чи навіть у школі поліцейських кадетів, щоб заохотити молодь вступати до правоохоронних лав нашої держави. За словами видатного науковця професора Н. С. Кузнецової право слід вивчати із дитячого садочка, щоб здобути високі рівні правової свідомості та правової культури серед громадськості нашої держави. Безперечно, така основа і парадигма повинна бути узгодженою із високопрофесійними спеціалістами-викладачами, кримінологами, психологами, щоб добре усвідомити, до якої інформації готове світосприйняття молодій людині у тому чи іншому віці, а саме те, що стосується знання кримінально-правових смислів.

Авторський колектив неодмінно працюватиме над віднайденням/відшукуванням живих/простих прикладів кримінального права із життя, повсякденної дійсності, щоб максимально спростити, донести вивчення досить складної галузі юриспруденції – кримінального права з метою максимальної обізнаності у хитросплетіннях вирішення складних задач на зрізі кримінального/адміністративного/цивільного, з широким спектром врахування фундаментальних основ галузевого правового знання, всього спектру соціального життя. За словами академіка О. О. Погрібного, теорія держави і права – це наука і навчальна дисципліна, яку треба «розжувати» курсанту-першокурснику, максимально спростити і донести високі ази юриспруденції у найбільш спрощеному виді/вигляді. Напевне, ці слова стосуються кожної із галузей права, а особливо коли йдеться про курсантські/студентські колективи, вчорашніх учнів шкіл, які не завжди можуть належним чином увійти у колію високих смислів та азів юриспруденції, всього кримінально-правового.

Предметом же нашої уваги цього разу став навчальний посібник «Кримінальне право України (у питаннях та відповідях)» за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора Ю. В. Орлова (2023). Загалом у навчальному посібнику висвітлені відповіді на 221 питання, які неодмінно будуть корисними для широкого загалу, усіх тих, хто бажає/прагне оволодіти базою знання з кримінального права. Взірцевими в ідеологічному, духовно-ціннісному та педагогічному ключі є висвітлення авторами низки питань, на деяких з яких (із Загальної частини), на нашу думку, варто акцентувати увагу у силу їх визначального для доктрини значення.

С. 18. ВСТУП. Кримінальне право як галузь права завжди перебувало й перебуває на передньому плані протидії злочинності. Саме у надрах кримінально-правової політики, що так чи інакше реалізується у практиках криміналізації, втілюється у нормах Кримінального кодексу України та правозастосовній практиці, формуються юридична архітектура і

злочинності як соціально-правового феномена конструктивістської природи, і превентивно-репресивної державної машинерії, спрямованої на притягнення винних до кримінальної відповідальності, застосування інших заходів кримінально-правового характеру. Однак не тільки. Кримінальне право водночас є свого роду негативною Конституцією, частиною суспільного договору, в якій найбільш фактурно відбиваються ті соціальні блага, цінності, які є найбільш значущими для суспільства і посягання на які ставиться під найсуворішу заборону. Тому вивчення кримінального права – це не тільки про специфічні правовідносини, а й про Україну загалом, про українське суспільство, про ідентичність, виражену у правових конвенціях щодо неприпустимого.

У цьому ж контексті не можна не вказати і на те, що війна росії проти України, розпочата у 2014 р., поставила перед нашою країною низку неординарних викликів як у сфері виконання позитивних зобов'язань щодо забезпечення основоположних прав і свобод (на життя, особисту недоторканність, власність, освіту тощо) наших громадян, так і у сфері збереження державності як такої. У такій ситуації закономірним є питання про формування та реалізацію стратегії захисту від системних загроз воєнно-політичного і пов'язаного з ним характеру. Чільне місце в такій стратегії посідає кримінально-правова політика, покликана визначати, підсвічувати сигнальну систему морально-правових орієнтирів, приводити у рух механізми примусового підтримання правопорядку, гарантування охорони й захисту життєво важливих благ, прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави, людства загалом від суспільно небезпечних посягань, пов'язаних із війною. І цілком зрозуміло, що конструювання та успішна реалізація згаданої стратегії повністю залежать від носіїв розвинутої правосвідомості, юристів, правоохоронців, що є обізнаними з основних питань кримінального права.

С. 44-45. ПИТАННЯ 10 КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ Класифікація кримінальних правопорушень означає поділ їх на види (групи, категорії) залежно від того чи іншого критерію. Стаття 12 КК, яка так і називається – «Класифікація кримінальних правопорушень», здійснює їх поділ за таким критерієм, як ступень тяжкості. Залежно від цього критерію ст. 12 КК поділяє кримінальні правопорушення на такі категорії: кримінальні проступки і злочини. Останні, у свою чергу, поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі злочини. Кримінальним проступком є передбачене КК діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу у розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Нетяжким злочином є передбачене КК діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу у розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років. Тяжким злочином є передбачене КК діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у

виді штрафу у розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. Особливо тяжким злочином є передбачене КК діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу у розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі. Відповідно до ч. 7 ст. 12 КК ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин. Залежно від особливостей зв'язку їх структурних елементів кримінальні правопорушення поділяються на прості та складні (ускладнені). Прості кримінальні правопорушення поділяються на дві категорії: 1) кримінальне правопорушення, яке складається з однієї дії чи бездіяльності та одного наслідку. Наприклад, вбивство через необережність (ст. 119 КК), крадіжка (ст. 185 КК); 2) кримінальне правопорушення, яке складається з однієї дії чи бездіяльності та двох або більше наслідків. Наприклад, такий злочин, як умисне знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 194 КК). Складні (ускладнені) кримінальні правопорушення поділяються на три категорії: триваючі, продовжувані та складені. Триваюче кримінальне правопорушення – це таке діяння, яке, розпочавшись дією або бездіяльністю, далі здійснюється безперервно протягом певного тривалого часу. Наприклад, незаконне позбавлення людини волі (ст. 146 КК), участь у банді (ст. 257 КК), недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів (ст. 264 КК). Продовжуване кримінальне правопорушення – це таке діяння, яке складається із декількох тотожних діянь, які спрямовані до загальної мети та утворюють в цілому єдине діяння. Наприклад, одержання або давання обумовленої суми неправомірної вигоди частинами, крадіжка в кілька прийомів частин певного механізму. Складене кримінальне правопорушення – це таке діяння, яке складається з двох або більше різних діянь, які утворюють одне діяння. Наприклад, захоплення заручників складається з насильства над особою та певних вимог до відповідних осіб, зацікавлених у звільненні заручників (ст. 147 КК), хуліганство, пов'язане з опором представникові влади, складається з власне хуліганства та опору (ч. 3 ст. 296 КК). У спеціальній літературі здійснюють класифікацію кримінальних правопорушень також за іншими критеріями. Так, залежно від форми вини їх поділяють на умисні та необережні, залежно від ступеня завершеності – на закінчені та незакінчені, залежно від мотивації – на корисливі та некорисливі тощо (*д-р юрид. наук, професор В. П. Емельянов*).

С. 55-59. ПИТАННЯ 14. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ. ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЙОГО МІСЦЕ В СТРУКТУРІ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ Об'єкт кримінального правопорушення – це поставлені під охорону закону про кримінальну соціальні блага, яким у

результаті вчинення кримінального правопорушення спричинюється істотна шкода або створюється загроза її спричинення. У загальному значенні благо є бажаний стан (фізичний, психічний, духовний) людини та складових оточуючого її середовища (соціального, природного), який передбачає, зумовлює її безпечно, позбавлене страждань життя та/або вільний і відповідальний розвиток. У працях Аристотеля, Платона ідея блага пов'язується із такими властивостями і станами, як доброчесність, справедливість, матеріальний добробут. З часом, зберігаючи свою наукову й філософську автономність, концепт «благо» трансформувався в концепцію соціального блага (з англ. common good або public good). Під соціальним благом слід розуміти конвенційно бажану складову (процес, явище) суспільного життя, яка виражає і зумовлює можливість безпечного і вільного індивідуального та колективного (групового) розвитку.

Конвенційність означає інтерсуб'єктність (а тому й об'єктивність), що ґрунтується на соціальному договорі. Тому на роль соціальних благ можуть претендувати тільки ті процеси і явища життя, щодо позитивної значущості яких у конкретному суспільстві є згода всіх або більшості. Серед іншого така згода виражається у положеннях основних та кримінальних законів держав – зокрема, в Конституції України та Кримінальному кодексі (як «негативної» Конституції) України – двох ключових актах суспільного договору. Приклади соціальних благ: життя, здоров'я людини, власність, безпечно довкілля, окремі соціальні системи та інститути, їх елементи, порядки (відбування покарань, несення військової служби і т. ін.) тощо. Вони можуть бути відчужуваними або не відчужуваними від людини, мати корисну або безкорисну цінність (самоцінність) як властивість. Об'єкти кримінальних правопорушень класифікують двома основними способами: по вертикалі та по горизонталі. Вертикальна видова диференціація побудована на логічному підпорядкуванні та діалектичному співвідношенні загального, особливого та окремого. На цій підставі в теорії кримінального права виділяється загальний, родовий та безпосередній об'єкти кримінальних правопорушень. Під загальним об'єктом слід розуміти всі соціальні блага, які поставлені під охорону КК і яким при вчиненні кримінальних правопорушень заподіюється шкода чи створюється загроза її заподіяння. Уявлення про зміст цього об'єкта можливо сформулювати, звернувшись до ст. 1 КК, відповідно до якої Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Конкретизується загальний об'єкт кримінального правопорушення через каскад родових, що формують його структуру, певним чином репрезентують відображену у системі Особливої частини КК ієрархію соціальних благ.

Відтак родовий об'єкт кримінального правопорушення – група однорідних соціальних благ, яким кримінальним правопорушенням

спричиняється істотна шкода або створюється загроза її спричинення. Родові об'єкти кримінальних правопорушень логічно виводяться з розділів Особливої частини КК, їх назв, змісту норм: основи національної безпеки, життя і здоров'я, воля, честь і гідність особи і т. ін. З огляду на видове розмаїття соціальних благ, навіть умовно однорідних, тих, що згруповані в одному розділі Особливої частини КК, обґрунтованою є позиція щодо виділення видових об'єктів кримінальних правопорушень у структурі родового. Вони виявляють більші дрібні за обсягом й специфічні за змістом групи соціальних благ. Наприклад, у межах родового об'єкта розділу II Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» видовими є два об'єкти: з одного боку – життя, з іншого – здоров'я особи. Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення – визначене соціальне благо (блага), якому (яким) спричиняється шкода або створюється загроза її спричинення конкретним кримінальним правопорушенням. Цей об'єкт виявляється в кожному окремому випадку вчинення кримінального правопорушення. В ньому відображаються ознаки як загального, так і родового (в низці випадків й видового) об'єктів кримінальних правопорушень, які специфікуються до визначеного акту кримінально протиправної поведінки, юридичні ознаки якої зафіксовані в окремій статті Особливої частини КК.

На рівні безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення здійснюється класифікація об'єктів по горизонталі. Виділяються такі види безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення: основний, додатковий обов'язковий та додатковий факультативний. Основний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення – соціальне благо, якому кримінальним правопорушенням безпосередньо спричиняється шкода або створюється загроза такого спричинення і заради правового захисту (охорони) якого відбулась кримінально-правова заборона. Додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт кримінального правопорушення – соціальне благо, якому обов'язково спричиняється кримінальним правопорушенням істотна шкода (або створюється загроза спричинення такої шкоди), попутно з основним безпосереднім. Воно не є основним, таким, що виражає характер, зміст суспільної небезпечності кримінального правопорушення.

Однак через те, що заподіяти шкоду основному безпосередньому об'єкту без заподіяння шкоди й додатковому неможливо, блага додаткового об'єкта також ставляться законом про кримінальну відповідальність під охорону в межах однієї і тієї ж кримінально-правової норми. Наприклад, при вчиненні розбою (ч. 1 ст. 187 КК) основним безпосереднім об'єктом є власність, а додатковим обов'язковим – здоров'я потерпілого. Додатковий факультативний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення – соціальне благо, якому при посяганні на основний об'єкт шкода може спричинитися, а може й ні, тобто заподіяння шкоди є факультативним. Такий об'єкт не є конструктивною ознакою складу відповідного кримінального правопорушення. Проте його встановлення має значення

для індивідуалізації кримінальної відповідальності, призначення покарання. Наприклад, основним безпосереднім об'єктом погрози або насильства щодо працівника правоохоронних органів (ст. 345 КК) є авторитет правоохоронних органів. Додатковим обов'язковим – здоров'я працівника правоохоронного органу. Додатковим факультативним – його честь, гідність, які залежно від конкретних семантичних і стилістичних форм і засобів висловлення погроз можуть страждати, а можуть і ні. Предмет кримінального правопорушення – речі матеріального світу, через посягання на які вчиняється кримінальне правопорушення, або з особливими властивостями яких пов'язується суспільна небезпечність діяння щодо неконтрольованого поводження з ними, а також у визначених кримінальним законом випадках – інформація. За загальним правилом, предмет є складовою об'єкта кримінального правопорушення, фактором матеріалізації соціального блага.

Однак у низці випадків (але не в усіх) ознаки предмета набувають відносно самостійної юридичної значущості та у зв'язку з цим закріплюються в диспозиції статті Особливої частини КК як ознака складу кримінального правопорушення. Предмет кримінального правопорушення є, як правило, факультативною ознакою складу кримінального правопорушення. Він набуває значення обов'язкової лише в тих випадках, коли прямо передбачений у диспозиції статті Особливої частини КК або впливає з її логіко-семантичної структури. При вчиненні кримінального правопорушення його предмета шкода може завдатися (як при умисному знищенні або пошкодженні майна – ст. 194 КК), а може й ні (при крадіжці, грабежі). В окремих випадках може йтися про створення предмета кримінального правопорушення, як-от при незаконному виробництві чи виготовленні наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст.ст. 307, 309 КК), вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК) тощо. Окремим різновидом предмета кримінального правопорушення є інформація, з особливими властивостями якої законодавець у низці випадків пов'язує наявність складу кримінального правопорушення. Наприклад, інформація (відомості), яка визнана у встановленому порядку державною таємницею, є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 328 КК (розголошення державної таємниці); лікарська таємниця є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 145 КК (незаконне розголошення лікарської таємниці). Поряд із предметом кримінального правопорушення факультативною ознакою його складу, що безпосередньо впливає зі структури об'єкта, є потерпілий. У низці випадків соціальне благо є суто особистісним, невідчужуваним від людини. Такими, наприклад, є життя, здоров'я людини, її статевая свобода та статевая недоторканість. У цих випадках (наприклад, при вбивстві (ст. 115 КК) чи зґвалтуванні (ст. 152 КК)) потерпілий постає обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення. Наголосимо, що лише в тих випадках, коли потерпілий прямо вказаний у диспозиції статті Особливої частини КК, він набуває значення обов'язкової об'єктивної ознаки складу кримінального

правопорушення. В інших випадках – ця ознака є факультативною (*д-р юрид. наук, професор Ю. В. Орлов*).

С. 74. ПИТАННЯ 20 ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ. ВИДИ СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Суб'єкт кримінального правопорушення – це фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 18 КК). Суб'єкт кримінального правопорушення як елемент складу кримінального правопорушення характеризується такими обов'язковими ознаками: – фізичність (кримінальній відповідальності підлягає лише людина – фізична особа); – осудність (такий психічний стан особи, що характеризується здатністю особи під час вчинення кримінального правопорушення усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними) (ч. 1 ст. 19 КК); – досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність (16 років – загальний вік (ч. 1 ст. 22 КК), 14 років – знижений вік (ч. 2 ст. 22 КК), а у деяких випадках кримінальна відповідальність можлива лише за умови досягнення 18 років – підвищений вік (наприклад, за втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (ст. 304 КК), ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу (ст. 335 КК) тощо). Види суб'єктів кримінального правопорушення: – загальний суб'єкт (ч. 1 ст. 18 КК); – спеціальний суб'єкт (фізична, осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК). Спеціальний суб'єкт, крім обов'язкових загальних ознак (фізична, осудна особа, що досягла певного віку), має додаткові спеціальні (особливі) ознаки, передбачені в конкретній статті Особливої частини КК. Такі спеціальні ознаки можуть бути різними, наприклад родинні стосунки – біологічна матір новонародженої дитини (ст. 117 КК), фах – медичний працівник (ст. 139 КК), певна діяльність – керівник підприємства або підприємець (ст. 175 КК), службове становище – службова особа (ст. 364 КК) тощо (*канд. юрид. наук, доцент Д. Ю. Кондратов*).

С. 75-76. ПИТАННЯ 21 ПОНЯТТЯ ОСУДНОСТІ ТА ОБМЕЖЕНОЇ ОСУДНОСТІ, ЇХ КРИТЕРІЙ.

Осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними (ч. 1 ст. 19 КК). Формула осудності будується на підставі двох критеріїв: юридичного (психологічного або психофізіологічного) та медичного (біологічного). Юридичний (психологічний або психофізіологічний) критерій осудності характеризує зміст осудності як здатності людини усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку діяння і здатність керувати ним під час його вчинення. Юридичний (психологічний або психофізіологічний) критерій осудності характеризується двома ознаками: інтелектуальною та вольовою. Інтелектуальна ознака психологічного критерію осудності відображає здатність особи під час вчинення кримінального правопорушення

усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпечність своїх дій (бездіяльності) та їх наслідків. Вольова ознака психологічного критерію осудності – здатність особи під час вчинення кримінального правопорушення керувати своїми діями (бездіяльністю). Медичний (біологічний) критерій осудності характеризує психічне здоров'я суб'єкта під час вчинення ним кримінального правопорушення, рівень розвитку його психічних функцій, що обумовлюють здатність особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Видом осудності є обмежена осудність. Обмежено осудною визнається особа, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Формула обмеженої осудності, як і у випадку осудності, будується на підставі двох критеріїв: юридичного (психологічного або психофізіологічного) та медичного (біологічного). Юридичний (психологічний або психофізіологічний) критерій характеризує такий вплив психічного розладу на здатність особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними, який істотно обмежує зазначені здатності. Медичний (біологічний) критерій обмеженої осудності «психічний розлад» вказує на наявність певного розладу психічної діяльності або психічної хвороби, що виступає причиною істотного обмеження здатності особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. До таких психічних розладів та хвороб, як правило, відносять органічний розлад особистості внаслідок епілепсії, шизофренію в стані ремісії, легку розумову відсталість і деякі інші. Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру у виді надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку *(канд. юрид. наук, доцент Д. Ю. Кондратов)*.

С. 109-110. ПИТАННЯ 39 ДІЙОВЕ КАЯТТЯ. ВІДМІННІСТЬ ДІЙОВОГО КАЯТТЯ ВІД ДОБРОВІЛЬНОЇ ВІДМОВИ Дійове каяття – це активна поведінка винного, яка свідчить про осуд вчиненого ним кримінального правопорушення та про прагнення усунути або загладити суспільно небезпечні наслідки цього кримінального правопорушення. Об'єктивною ознакою діяльного каяття є певна активна поведінка особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а суб'єктивною ознакою – осуд винним своїх дій (тому ці дії і мають таку назву). Дійове каяття може проявитися в різних видах, а саме: – у запобіганні настанню суспільно небезпечних наслідків вчиненого кримінального правопорушення; – у відшкодуванні заподіяного збитку або усуненні заподіяної шкоди; – у сприянні розкриттю кримінального правопорушення; – у з'явленні із зізнанням; – в інших подібних діях, що лише пом'якшують наслідки вчиненого кримінального правопорушення і відповідальність за нього. Добровільна відмова відрізняється від дійового каяття за наступними ознаками: – якщо добровільна відмова є можливою лише на стадіях готування та замаху, то дійове каяття трапляється і в разі закінченого кримінального

правопорушення; – добровільна відмова може проявлятися у бездіяльності, у простому (чистому) утриманні від подальшого вчинення кримінального правопорушення, а дійове каяття – це завжди активна поведінка; – добровільно відмовитися можна лише від кримінальних правопорушень, вчинених з прямим умислом, тоді як дійове каяття може проявлятися як в умисних (у тому числі вчинених із непрямым умислом), так і в необережних кримінальних правопорушеннях; – у разі добровільної відмови кримінально-протиправна діяльність припиняється лише за волею самого суб'єкта, чим і відвертається настання суспільно небезпечних наслідків, а дійове каяття відбувається, як правило, якщо кримінальне правопорушення доводиться до кінця або ж припиняється з причин, що не залежать від волі винного; – за загальним правилом, у разі добровільної відмови особа не підлягає кримінальній відповідальності внаслідок відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця, що свідчить про відсутність в її діянні складу закінченого кримінального правопорушення, а в разі дійового каяття склад кримінального правопорушення існує, і тому воно, як правило, розглядається лише як обставина, що пом'якшує покарання (ст. 66 КК); однак у деяких випадках у разі дійового каяття особа звільняється від кримінальної відповідальності (наприклад, на підставі ст. 45 КК) *(канд. юрид. наук, доцент Д. Ю. Кондратов)*.

С. 124-126. ПИТАННЯ 46 ПОСОБНИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВИДИ ПОСОБНИЦЬКИХ ДІЙ. ВІДМІННІСТЬ ПОСОБНИЦТВА ВІД ПІДБУРЮВАННЯ. Пособник кримінального правопорушення – особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення, сліди кримінального правопорушення чи предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення (ч. 5 ст. 27 КК). Пособник кримінального правопорушення є його співучасником, а тому пособницькій діяльності властиві всі ознаки співучасті, що впливають зі змісту ст. 26 КК, а саме: а) вона повинна бути лише умисною; б) може мати місце лише при вчиненні умисного кримінального правопорушення; в) характеризується спільністю участі пособника у вчиненні єдиного для всіх (двох і більше) співучасників кримінального правопорушення, що має як об'єктивний (пособницькі дії сприяють настанню суспільно небезпечних наслідків у кримінальних правопорушеннях з матеріальним складом або на вчинення лише суспільно небезпечних дій – у кримінальних правопорушеннях з формальним складом), так і суб'єктивний вираз (пособник усвідомлює спільність своїх дій з іншими співучасниками, хоча б і без персональної конкретизації останніх).

Види пособницьких дій: – надання порад – дії, що полягають в інформуванні (усно, письмово чи у формі конклюдентних дій) інших

співучасників кримінального правопорушення щодо найбільш виважених, необхідних, на думку пособника, засобів, знарядь, заходів, спрямованих на сприяння у готуванні та безпосередньому вчиненні кримінального правопорушення. – вказівки – наполегливі вимоги, адресовані пособником іншим співучасникам, щодо вчинення певних дії, спрямованих на сприяння у готуванні чи безпосередньому вчиненні кримінального правопорушення; – надання засобів чи знарядь вчинення кримінального правопорушення – дії, які полягають у передачі (тимчасовій чи остаточній, оплатній чи безоплатній) пособником у користування (або ж у власність) речей матеріального світу, властивості яких дозволяють їх використати для вчинення конкретного кримінального правопорушення як знаряддя чи засіб; – усунення перешкод – дії технічного, організаційного та іншого характеру, спрямовані на нейтралізацію факторів, що можуть завадити вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками кримінального правопорушення. До них, наприклад, може відноситись відімкнення сигналізації, відволікання уваги власника житла, щоб завадити йому потрапити до нього в той час, коли інші співучасники вчиняють крадіжку, поєднану з проникненням в це житло тощо; – надання заздалегідь обіцянки переховувати кримінального правопорушника – завчасне, тобто до початку вчинення кримінального правопорушення, надання іншим співучасникам обіцянки щодо переховування у майбутньому, тобто після вчинення кримінального правопорушення, особи (осіб), яка (які) його вчинять.

Сама обіцянка полягає у наданні усного чи письмового зобов'язання пособника вчинити зазначені дії. Подальше переховування може полягати у наданні приміщень, транспортних засобів для зникнення кримінального правопорушника, доступу до схованок тощо; – надання заздалегідь обіцянки переховувати знаряддя чи засоби вчинення кримінального правопорушення – завчасне, тобто до початку вчинення кримінального правопорушення, надання іншим співучасникам обіцянки щодо переховування у майбутньому, тобто після вчинення кримінального правопорушення, знарядь та/або засобів, що використовувалися для його вчинення.

Подальше переховування може полягати у їх триманні в спеціально відведених місцях: приміщеннях, схованках, тайниках, сейфах тощо; – надання заздалегідь обіцянки переховувати сліди кримінального правопорушення – завчасне, тобто до початку вчинення кримінального правопорушення, надання іншим співучасникам обіцянки щодо переховування у майбутньому, тобто після вчинення кримінального правопорушення, його слідів. Така обіцянка може виражатися, наприклад, у зобов'язанні після вчинення кримінального правопорушення здійснити прибирання місця вчинення кримінального правопорушення з усуненням його слідів (трупа людини, слідів боротьби, предметів, часток речовини, що можуть бути використані як речові докази тощо), або тимчасове чи постійне утримання зазначених слідів у визначеному місці; – надання заздалегідь

обіцянки переховувати предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом – завчасне, тобто до початку вчинення кримінального правопорушення, надання іншим співучасникам обіцянки щодо переховування у майбутньому, тобто після вчинення кримінального правопорушення речей матеріального світу, що здобуті в результаті його вчинення (гроші, майно і т. ін.); – надання заздалегідь обіцянки придбати чи збути предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом – завчасне, тобто до початку вчинення кримінального правопорушення, надання іншим співучасникам обіцянки щодо придбання чи збуту в майбутньому, тобто після вчинення кримінального правопорушення, речей матеріального світу, що здобуті в результаті його вчинення (гроші, майно і т. ін.); – надання заздалегідь обіцянки іншим чином сприяти приховуванню кримінального правопорушення – завчасне, тобто до початку вчинення кримінального правопорушення, надання іншим співучасникам обіцянки вчинити будь-які інші дії, які не охоплюються змістом попередніх видів пособницьких дій, спрямованих на сприяння у вчиненні кримінального правопорушення.

Відмінність пособництва від підбурювання полягає в тому, що пособництво спрямоване на сприяння у вчиненні кримінального правопорушення, а підбурювання – лише на те, щоб у той чи інший спосіб викликати бажання (переконаність у необхідності, вигідності і т. ін.) вчинити кримінальне правопорушення без сприяння у ньому. На відміну від підбурювання, пособництво характеризується певною корисністю для інших співучасників, тобто має корисні властивості (фізичні чи інтелектуальні – залежно від конкретних пособницьких дій), що полегшують тією чи іншою мірою вчинення кримінального правопорушення, або ж роблять його принципово можливим (*д-р юрид. наук, професор, заслужений працівник освіти України О. М. Литвинов*).

С. 180-183. ПИТАННЯ 76 МЕТА ПОКАРАННЯ ТА ЇЇ ЕЛЕМЕНТИ Цілі покарання – це кінцеві соціальні результати, що досягаються передбаченням різних видів покарань у кримінальному законі. До питань дослідження цілей покарання зверталось багато учених, причому не лише юристи, але і філософи, психологи, соціологи. Сучасні уявлення про цілі покарання багато в чому є переосмисленням тих, що існували раніше і дуже численних теорій покарання. Проте серед їх множини можна виділити дві основні групи: а) абсолютні теорії покарання (теорії відплати); б) відносні теорії покарання (теорії досягнення корисних цілей). Представники абсолютних теорій (Кант, Гегель та їх послідовники) не бачили в покаранні ніякого іншого змісту, крім єдиної абсолютної ідеї – мети відплати за вчинене кримінальне правопорушення. Як практичну реалізацію прихильники цих теорій відстоювали необхідність законодавчого закріплення різних систем пропорційності кримінального правопорушення і покарання, відплати рівним злом за заподіяне винним зло.

Наприклад, за вбивство – смертна кара, за статеві кримінальні правопорушення – кастрація, за майнові кримінальні правопорушення – каторга, за образу – застосування заходів, що ганьблять винного, тощо.

Прихильників відносних теорій об'єднувало те, що вони бачили сенс і корисність покарання в досягненні якоїсь конкретної мети. Наприклад, прибічники теорії залякування (Бентам та ін.) і теорії психологічного примусу (А. Фейєрбах) вважали, що покарання повинно стримувати інших осіб від вчинення кримінальних правопорушень, тобто виконувати мету загального запобігання. На думку А. Фейєрбаха, воно має завдати винному більше невдоволення, ніж те задоволення, яке він одержує від вчинення кримінального правопорушення. Отже, застосовуване покарання психологічно впливає на інших осіб, утримуючи їх від учинення кримінальних правопорушень. Представники теорії спеціального запобігання обстоювали ідею застосування покарання виключно для того, щоб сам винний не вчинив нового кримінального правопорушення. Подібні ідеї обстоювали і прихильники теорій виправлення, на думку яких, покарання має забезпечити виправлення винного, тобто невчинення ним нових кримінальних правопорушень. Однобічність цих теорій не могла задовольнити практиків. Тому в середині ХІХ ст. з'являються так звані змішані теорії покарання. Загальним для них є об'єднання ідей декількох абсолютних і відносних теорій про мету покарання. Їх прихильники у різноманітних варіаціях визнають цілями покарання: залякування, відплату, відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням моральної шкоди, виправлення, загальне і спеціальне запобігання. Ці теорії відрізняються не тільки поєднанням цілей, а і їх значущістю. У чинному КК питання про мету покарання вирішене в ч. 2 ст. 50, де зазначено, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами.

Наведене свідчить про те, що закон виходить зі змішаних теорій, оскільки називає метою покарання: – кару як відплату за вчинене; – виправлення засудженого; – запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень самим засудженим (спеціальне запобігання); – запобігання вчиненню кримінальних правопорушень з боку інших осіб (загальне запобігання). Кара як мета покарання – це примушування особи з боку держави до покори (закону) відповідно до виду та розміру призначеного покарання за вчинене кримінальне правопорушення, з одного боку, та спокута засудженого перед окремими людьми, суспільством та державою і його розплата за вчинене своїми особистими благами та правами – з іншого. Застосовуючи покарання, суд має на меті покарати винного, що необхідно і для захисту суспільства, і для задоволення почуття обурення і справедливості потерпілого та суспільства в цілому. Визнання кари метою покарання не зменшує визнання кари сутністю покарання, що, як уже зазначалося, є його істотною ознакою. Кара як мета покарання має найдавніше походження і виникає разом із зародженням та формуванням кримінального права як такого. Кримінальне правопорушення первісно розглядалося як «шкода», завдана майну чи здоров'ю особи, а встановлення кари за таку шкоду – реалізація принципу таліону («око за око, зуб за зуб»).

Особа, завдавши каліцтва чи пошкодивши майно, сама мала зазнати подібних позбавлень чи обмежень особистого, майнового тощо характеру – вважалось, що таким чином буде відновлено справедливість. Дійсно, застосовуючи покарання, суд має на меті покарання винного, проте це не зменшує визнання кари сутністю покарання.

Порушення права завжди вважається порушенням справедливості, тому кримінальне правопорушення є найвище порушення справедливості в праві. Соціальна справедливість – це еталон моральності держави і суспільства. Вона може висвітлювати інтереси потерпілого, правопорушника, суспільства і держави, хоча їхні інтереси можуть і не збігатися. На особливу увагу, на наш погляд, заслуговує розуміння соціальної справедливості державою, яка стоїть поза емоціями та інтересами окремих громадян або соціальних груп. Держава одночасно є і незалежним арбітром у конфлікті інтересів потерпілого і правопорушника та здійснює правосуддя, і гарантом забезпечення соціальної справедливості в суспільстві. Караючи правопорушника, держава «мстить» правопорушнику від імені громадян, які потерпіли від кримінального правопорушення, таким чином відновлюючи соціальну справедливість. Мета виправлення припускає усунення суспільної небезпечності особи, тобто такий вплив покарання, в результаті якого засуджений під час і після його відбування не вчинить нового кримінального правопорушення.

Виправлення полягає в тому, щоб шляхом активного примусового впливу на свідомість засудженого внести корективи в його соціально-психологічні властивості, нейтралізувати негативні, криміногенні настанови, змусити додержуватися положень кримінального закону або, ще краще, прищепити, нехай навіть під страхом покарання, повагу до закону. Досягнення мети виправлення багато в чому забезпечується самим призначенням покарання, режимом його відбування, залученням до праці, організацією навчання професії, переконанням, роз'ясненням кримінального законодавства, заходами виховного характеру та іншою освітньою роботою із засудженим. Однак, крім цих суттєвих обставин зовнішнього впливу, важливу роль у досягненні цієї мети відіграє внутрішнє бажання засудженого виправитися. Спеціальна превенція – це запобігання можливості вчинення нових кримінальних правопорушень особою, яку було засуджено за скоєння кримінального правопорушення. Ця мета покарання може досягатися різними способами, наприклад шляхом створення для засуджених таких умов, які виключають або значно обмежують можливість кримінально протиправної діяльності, що й утримує засуджених від учинення нових кримінальних правопорушень. Так, при позбавленні засудженого волі режим виконання покарання, обмеження контактів з навколишнім світом, постійний контроль за поведінкою засудженого тощо фізично позбавляють його можливості вчиняти багато кримінальних правопорушень. Досягненню цієї мети сприяють і положення закону, що посилюють покарання за вчинення нового кримінального правопорушення (визнання його обставиною, що обтяжує покарання (ст. 67

КК); більш суворі правила і межі призначення покарання (ст. 71 КК).

Окрім того, застосування до правопорушника заходів відплати спрямоване на створення у нього страху перед можливим покаранням у разі вчинення нового кримінального правопорушення. Мета загального попередження (загальна превенція) припускає такий вплив покарання, що забезпечує попередження вчинення кримінального правопорушення з боку інших осіб. Ця мета покарання звернена, насамперед, до осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень. Переважна частина громадян не вчиняють протиправних дій не під загрозою покарання, а внаслідок своїх моральних властивостей, звичок, громадських, релігійних настанов та переконань. Щодо таких громадян кримінальне покарання також впливає позитивно, підвищує правову культуру, виховує нетерпиме ставлення до правопорушників, формує відповідний рівень правосвідомості. Досягнення мети загального попередження забезпечується самим оприлюдненням законів, санкції яких попереджають про покарання кожного, хто порушить ці закони, засудженням винного, призначенням покарання та його виконанням. Загроза невідворотності покарання і його реалізації є засобом стримування осіб, що схильні вчиняти кримінальні правопорушення. Найчастіше саме залякування, страх покарання, загроза його неминучості стримують багатьох із них від учинення кримінального правопорушення. Причому більшою мірою такий вплив справляє невідворотність покарання, а не його суворість. Також треба зауважити, що, відповідно до ч. 3 ст. 50 КК, покарання не має на меті завдання фізичних страждань або приниження людської гідності (*канд. юрид. наук, доцент Д. С. Казначеева*).

Висновки. Віримо у світле майбутнє України. У могутність і велич українського багатотраждального народу. Слава Господу Богу! Слава Україні! Слава нашим Героям, які жертвують найдорожчим, найціннішим, що є в кожного із нас, – здоров'ям, і віддають свої життя задля спільної, великої Перемоги і досягнення довгоочікуваного миру в державі нашій незламній – Україні, усіх куточках Землі, де живе людина в ім'я торжества Справедливості.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2023

Ivan V. KRITSAK,

PhD in Law

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkov, Ukraine)

UPDATE OF TRAINING MANUAL "CRIMINAL LAW OF UKRAINE (IN QUESTIONS AND ANSWERS)" EDITED BY DOCTOR OF LEGAL SCIENCES, PROFESSOR Y. V. ORLOV: IDEOLOGICAL/IDEAL, SPIRITUAL AND ESSENTIAL ASPECTS OF KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY OF INTERNAL AFFAIRS SCIENTIST'S PROFESSIONALISM

The article is devoted to a comprehensive, doctrinal-organizational, pedagogical-value analysis of the textbook «Criminal Law of Ukraine (in questions and answers)» edited by Doctor of Laws, Professor Yu. V. Orlov (2023). Attention

is focused on individual, most significant from the author's point of view, provisions of the General Part, which determine the value attitudes, motivational foundations of thinking and scientific creativity of the team of authors of the manual, which are particularly significant for the formation of the personality of a policeman, a lawyer in the conditions of the ongoing Russian-Ukrainian war.

Key words: *manual, value, spirituality, criminal law, science, educational discipline.*